

KAYNAKÇA

- BOA. Cavid Baysun Evrakı, 3/94, lef 1-2.
- Aktaş, Elif. *Namık Kemal ve Eğitim*. Bursa 2015.
- Akün, Ömer Faruk, “Nâmık Kemal”. *DİA*. 2006, XXXII, 361-378.
- Akyıldız, Ali – Özcan, Azmi. *Namık Kemal’den Mektup Var*. İstanbul 2008.
- Biçer, Zeynep. *Yeni Osmanlıların Eğitim Öğretim Görüşleri*. YLT, Ankara Üniversitesi, 2011.
- Enginün, İnci. “Namık Kemal’in Eğitim Konusundaki Görüşleri”. *Ölümünün 100. Yılında Namık Kemal*. İstanbul 1988, s. 25-38.
- Gündüz, Mustafa. “Yeni Osmanlıların Türk Eğitim Tarihine Eğitim Görüşleri Yönüyle Katkı ve Etkileri (1860-1875)”. *Düşünen Siyaset*. sy. 26 (2010), s. 83-120.
- Kuntay, Mithat Cemal. *Namık Kemal: Devrinin İnsanları ve Olayları Arasında*. I-III, İstanbul 1944-1956.
- Mardin, Şerif. *Jön Türklerin Siyasi Fikirleri: 1895-1908*. İstanbul 1983.
- Namık Kemal. *Osmanlı Modernleşmesinin Meseleleri*. haz. N. Yılmaz Aydoğdu – İ. Kara. İstanbul 2005.
- a.mlf. “Maarif”. *İbret*. sy. 16, 22 Haziran 1288.
- a.mlf. “Medeniyet”. *İbret*. sy. 84, 20 Kânunuvvel 1288.
- a.mlf. “Maarife Dair Bir Makale”. *Hadika*. sy. 2, 10 Ramazan 1289.
- a.mlf. “Kıraat”. *İbret*. sy. 85, 3 Zilkade 1289.
- Özön, Mustafa Nihat. *Namık Kemal ve İbret Gazetesi*. İstanbul 1997.
- Tansel, Fevziye Abdullah. *Namık Kemal’in Husûsî Mektupları*. I-IV, Ankara 1967-1986.
- Topal, Alp Eren. *Sürgünde Muhalefet: Namık Kemal’in Hürriyet Gazetesi*. I-II, İstanbul 2018.
- Varsak, Osman. *Namık Kemal ve Eğitim Görüşleri*. YLT, Marmara Üniversitesi, 2013.

Azmi ÖZCAN

NASİHAT

İyiliği teşvik etmek, kötülükten sakındırmak üzere verilen öğüt.

Kalp temizliğini ve saflığını ifade eden *nush* ile aynı kökten gelen *nasihat*, “öğüt, akıl verme, yol gösterme, güzel tavsiyede bulunma; insanı iyiliğe teşvik ve dünyada ve ahirette zararlı şeylerden kurtulmasını sağlamak amacıyla yapılan öğüt ve uyarı; İslam’ın pratik hayata aktarılması, ahlakî ilke ve erdemlerin yaşanması, insanî değerlerin, görgü kurallarının öğrenilmesi amacıyla bilenlerin bilme-yenlere öğretmesi ve hatırlatması amacıyla verdiği öğütler” (İbn Manzûr, t.y.: IV, 436; İbnü’l-Esîr, 1979: V, 98-99) anlamlarında kullanılır. Nush ile benzer anlama gelmekle beraber, aynı zamanda

insanları iyi ve yararlı olanlara davet, kötü olanlardan uzaklaştırıp arındırmak, doğru yola, faydalı olan şeylere, zararlı olanlardan kaçınmaya, yaratıcı önünde samimi olmaya çağırır.

Eğitim açısından bakıldığında, Kur’an’da, hadislerde ve İslam âlimlerinin eserlerinde nasihat kavramının, tebliğ, vaaz, öğüt, irşat, tezkir, davet, hidayet kavramlarını da kapsayarak, hem eğitim sürecinde aktarılacak içerik boyutunda hem de içeriğin aktarılmasını sağlayan yöntem boyutunda yer aldığı söylenebilir (bk. Eğitim).

Kur’an’da nasihatın isim ve fiil şeklinde geçtiği âyetler bir bütün olarak incelendiğinde nasihatın bir eğitim süreci ve faaliyeti olarak ele alındığı görülmektedir. İlgili âyetlerde hem Kur’an’ın bir nasihat kitabı olduğu hem de peygamberlerin bu nasihatleri vermekle sorumlu oldukları bildirilir. Mesela “... Hakikaten Allah bununla size ne güzel öğüt veriyor” (Nisâ 4/58) âyetinde Kur’an’ın bir nasihat, öğüt kitabı olduğu, “(Hûd kavmine dedi ki) Size rabbimin gönderdiklerini tebliğ ediyorum ve ben sizin için çok güvenilir bir nasihatçiyim” (nâsihun emin) (A’râf 7/68) âyetinde ise peygamberlerin ümmetlerine Allah’ın emirlerini tebliğ ve bunlara uymaya teşvik eden nasihatçiler oldukları buyrulmaktadır. Hz. Peygamber’den de insanlara nasihatte bulunması ve bunu yaparken de Kur’an’ı kaynak alması istenmektedir: “Gelecek azaptan korkanlara Kur’an’la öğüt ver” (Kaf 50/45).

Hadislerde hem nasihat kavramı hem de türevleri sıkça kullanılmaktadır. Hz. Peygamber’in “Din nasihattir...” (Buhârî, “İmân”, 42) hadisi, dinde nasihatın bu anlamdaki yerini de ortaya koymaktadır. Yine Hz. Peygamber, müslümanın müslüman üzerindeki haklarından birinin de onun yüzüne karşı nasihatte bulunması olduğunu belirtmiş (Tirmizî, “Edeb”, 1) ve kendisine nasihat edilmesini isteyen bir kişinin bu isteğine de karşılık verilmesini emretmiştir (Buhârî, “Büyû”, 68).

İslam âlimleri âyet ve hadislerin içeriği ve yönlendirmelerden hareketle insanlara nasihat edilmesinin farz-ı kifâye olduğu hükmüne varmışlardır (Çağrı, 2006: 408). “Sizden, hayra çağıran, iyiliği emredip kötülüğü meneden bir topluluk bulunsun. İşte onlar kurtuluşa erenlerdir” (Âl-i İmrân 3/104) ve “İyiliği emredip fenalığı yasaklayan ve Allah’ın yasalarını koruyan müminleri de müjdele” (Tevbe 9/112) âyetlerinin gereğince nasihat etmeyi, “İyiliği emretme ve kötülükten sakındırma” ilkesi çerçevesinde bir görev kabul etmişlerdir (bk. Emir bi’l-ma’rûf nehiy ani’l-münker).

Âyet ve hadislerde İslam dininin nasihat dini ol-

duğunun vurgulanması, İslam âlimlerini nasihat üzerinde önemle durmaya yönlendirmiştir. İslam âlimleri nasihati bir eğitim faaliyeti olarak değerlendirmiş, nasihatın ne olduğu ve nasıl olması gerektiği ile bu sürecin unsurları hakkında düşünceler üretmişlerdir. Gazzâlî'ye göre, "Nasihatteki/hitabetteki ve tezekkürdeki gaye, kalpleri harekete geçirmek, teşvik etmek ve gönülleri yumuşatmaktır. Bu bakımdan hüsn-i beyan önemlidir. Ne var ki, hitabette aşırı gitmek, garip kelimeler kullanmak, sırf 'beni iyi hatip bilsinler' diye bir anlayış içine girmek asla doğru değildir. Ayrıca gereksiz ayrıntılara dalarak şüphe ve tereddüt uyandıracak tavrılardan da kaçınmak gerekir" (Gazzâlî, 1968: III, 152). "Nasihat eden kişi, muhatapın haline göre konuşmalıdır. Bütün şer'î mev'izayı ve hikâyeleri herkese anlatmak mümkün olmadığı gibi muhatapın haline uymayan bir şey ile hitap edip durmak da boşuna zaman harcamaktan başka bir şey değildir. Bu durumdan kaçınmak için çoğunluğu ilgilendiren ortak konuları seçmeli ve onlar üzerinde durmalıdır. Ne yazık ki, bunlara dikkat eden hatipler pek kalmadı. Bu yüzden nasihat/hitabet hizmeti etkisiz hale geldi, isyan çoğaldı, fitne ve fesat arttı (Gazzâlî, 1968: IV, 70-71) (bk. Gazzâlî).

Tarihî kaynaklarda nasihat, eğitim faaliyeti çerçevesinde iletişim süreci olarak da ele alınmıştır. Bu süreçte özellikle kaynak, mesaj ve alıcı üzerinde özellikle durulmuş ve bunlarla ilgili bazı ilkeler belirlenmiştir.

İslam'da ilk nasihatçı Hz. Peygamber'dir. Ondan sonra ise nasihatte bulunabilme yeterliğine sahip olan âlimler, din görevlileri, öğretmenler, dinî konularda konuşan, fikirler ileri süren kimseler kaynak durumundadır. Nasihatın amacına ulaşabilmesi ile ilgili etkenlerin başında kaynağın özellikleri gelmektedir. Onun için kaynaklarda nasihat eden kişide bulunması gereken özelliklerin neler olması gerektiği üzerinde önemle durulur. Buna göre nasihat eden öncelikle araştırmacı-bilgin özelliğine sahip olmalı hem dinî ilimleri hem de nasihat edilenin içinde bulunduğu durumu ve özellikleri bilmelidir. Nasihatçi, nasihatinde samimi, ihlaslı ve güvenilir olmalıdır. Dinleyen kişi, samimi ve güvenilir bulmadığı hatibin görüş ve fikirlerine, verdiği bilgilere itibar etmez. Eksik ve yanlış bilgilere sahip, bir konuyu derli toplu bütünlük içinde açık ve anlaşılır biçimde anlatıp sunamayan hatip, güvenilirliğini kaybeder. Hatip güvenilir olmasının yanı sıra inandırıcı da olmalıdır. Hatibin inandırıcılığı tarafsız olmasına, anlattığı konunun içerdiği anlamdan farklı niyet ve maksatlar taşımasına, makam, mevki, çıkar, şöhret elde etmek amacı

gütmemesine bağlıdır. Hatibin ahlakî tavırları, tutumu ve yaşantısı anlattığı dinî değerlerle uyumlu ve tutarlı olmalıdır. Muhataplar arasında ayırım yapmamalı, yeterli ve yetkili olmadığı konularda konuşmamalıdır. Nasihati açık, sade ifadelerle karşısındakinin anlayabileceği bir dil ile yapmalıdır. Nasihat esnasında tatlı, ikna edici birleştirici, müjdeleyici bir dil kullanmalı, yumuşak ve nazik olmalıdır. Suçlayıcı, ayrıştırıcı, nefret ettirici, aşırı bilgi yükleyici, korkutucu bir dil kullanmamalıdır. Çünkü sert tavırla yapılan nasihat üzüntü ve nefret uyandırır. Muhatapta eziyet ve nefret uyandıracak şekilde nasihatte bulunmak peygamberlerin usulüne aykırıdır

İletişimin diğer unsurlarından biri olarak mesajın nasihat kavramı özelinde öncelikli kaynağı Kur'an-ı Kerim ve Hz. Peygamber'in sünneti daha sonra bunlar üzerine yazılmış eserlerdir. Din hakkında nasihat veren bir kişinin önce bunları olabildiğince doğru anlamış olması sonra da anlaşılabilir, faydalı ve verimli bir şekilde iletmeyi başarabilmesi gerekir. Bu bakımdan dinî mesajın düzenlenmesi, nasihatte önemli bir yeterlik ve yetkinlik meselesidir. Kur'an-ı Kerim'de ilahî mesaj, çok farklı şekillerde kurgulanmış ve ifadelendirilmiştir: anlatımda herkesin kolayca anlayabileceği çok açık, net ve basit ifadeler kullanılır (Zilzâl, 99/7, 8). Bazan ifadeler açık olmasına rağmen konunun önemi benzetmelerle vurgulanır (Hucurât 49/12). Bazan ilahî mesaj hikâyeler ve kıssalar içinde verilir, temsiller, teşbihler ve mecazlar kullanılarak iletilir. Bazan akıl ve mantığa yönelik formlar, bazan da duygusal formlar kullanılır. İlahî mesajda müjdelar, teşvikler, ödüller şeklinde özendirici unsurlar bulunduğu gibi cezalar, tehditler şeklinde caydırıcı unsurlar da yer alır. Bazan da insanlardan kendi akılları, gözlemleri ve basiretleri ile gerçeği kavramaları istenir (A'râf 7/185; Yûsuf 12/109; Gaşiye 88/17-20). İlahî mesajın bu anlatım zenginliğindeki temel amaç, her anlatım şeklinin insanlara belli bir inancı, duyguyu, anlayışı, tutum ve davranışı kazandırıcı nitelikte olmasıdır. Aynı durum Hz. Peygamber için de geçerlidir. Dolayısıyla İslam âlimleri, din hakkında konuşan, nasihat verenin söylediklerinin ilahî mesajın mahiyetine, özelliklerine, amaçlarına uygun olması gerektiğini önemle vurgulamaktadırlar.

Nasihat ile ilgili üzerinde durulan bir diğer öğe de nasihat dinleyendir. Nasihatteki amaç, dinleyenlerin olumlu anlayış, tutum ve davranışları kazanmalarını sağlamak ise bunları kimin, nasıl edineceği sorusu önemlidir. Muhatapın kim olduğu sorusu, onun psikolojik, sosyal ve kültürel

özelliklerini, kişiliğini, ihtiyaçlarını ve birikimlerini bilmeyi gerektirir. Muhatabın nasihatle amaçlanan kazanımları edinmesinin nasıl sağlanacağı sorusu da ona uygun yolları ve yöntemleri bilip yerli yerinde kullanmayı gerektirir. Dolayısıyla dinleyenlerin psikolojik, sosyal ve kültürel yapısını, anlayış ve kavrayış kapasitesini, genel özelliklerini dikkate almayan bir nasihatçinin nasihatinin amacına ulaşma şansı azdır.

Gereklerine uygun olarak yapılan nasihat insanlar arasında saygı, sevgi ve dostluğu geliştirir, kardeşlik bağlarını güçlendirir. Dürüst ve ahlaklı bireylerin oluşturduğu duyarlı bir toplumun oluşmasına katkıda bulunur (Beyhakî, 1410: VII, 524-525). Onun içindir ki, tarihî süreçte hem halka yönelik hem de aydınlara yönelik dinî, tasavvufî, siyasî, toplumsal konulu nasihat kitapları/nasihatnameler yazılmıştır (bk. Nasihatname).

KAYNAKÇA

- Beyhakî. *Şuabü'l-İmân*. nşr. M. Saîd b. Besyûnî Zağlûl. Beyrut 1410.
- Çağrıncı, Mustafa. "Nasihat". *DİA*. 2006, XXXII, 408-409.
- Devellioğlu, Ferit. *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*. İstanbul 2014.
- Gazzâlî. *İhyâü Ulûmî'd-Dîn*. Kahire 1968.
- İbn Hazm. *el-Ahlâk ve's-Siyer fî Müdâvâtî'n-Nüfûs*. nşr. T. A. Mekki. Kahire 1412.
- İbn Hibbân. *Ravzâtü'l-Ukalâ ve Nüzhetü'l-Fuzalâ*. nşr. M. M. Abdülhamid v.dğr. Beyrut 1397.
- İbn Manzûr. *Lisânü'l-Arab*. nşr. A. A. el-Kebîr v.dğr. Kahire, t.y.
- İbn Receb. *el-Fark beyne'n-Nasîha ve Ta'yîr*. nşr. N. A. Halef. Kahire 1399.
- a.mlf. *Câmiu'l-Ulûm ve'l-Hikem*. Beyrut 1408.
- İbnü'l-Esir. *en-Nihâye fî Garîbi'l-Hadîs ve'l-Eser*. Beyrut 1979.
- Mâverî. *Edebü'd-Dünyâ ve'd-Dîn*. nşr. M. es-Sekkâ. Beyrut 1978.
- Şemseddin Sâmî. *Kâmûs-ı Türkî*. İstanbul 2000.
- Şerefeddin. M. "Ebu'l-Berekât el-Bağdadî". *Dâriü'l-Fünûn İlahiyat Fakültesi Mecmuası*. 19 (1930), s. 29-43.
- Zemahşerî. *Keşşâf*. nşr. A. el-Mehdî. Beyrut, t.y.

Recai DOĞAN

NASİHATNAME

Nasihat konulu edebî tür.

Arapça *nasihat*, Farsça *nâme* sözcüklerinin birleşiminden oluşan bir terkiptir. İnsanları iyiye, güzele, inançlı ve ahlaklı olmaya yönelten; içerisinde âyet, hadis, atasözü, kıssa, hikâye, özdeyiş ve menkıbeler

Akısız Dost, Akıllı Düşman, *Hümâyûnnâme* (LBL Add. 15153, vr. 275b)

bulunan edebî bir türdür. Genellikle ahlakî içerikli didaktik/öğretici/egitici eserlerdir. Nasihatnamelerin kaynakları başta Kur'an-ı Kerim ve hadis-i şerifler olmak üzere, nasihat ve menkıbe kitapları, İran edebiyatına ait pendnameler, tasavvufî yorumlar/evliya menkıbeleri (*Tezkiretül-Evliyâ*, *Esrarnâme*, *Mantku't-Tayr*, *Kabusnâme*, *Bostan* ve *Gülistan*, *Mahzen-i Esrâr*), siyasetnameler, fütüvvetnameler ve atasözleri gibi anonim unsurlardır (bk. Fütüvvetname; Siyasetname).

Kur'an-ı Kerim'de pek çok nasihat ifadesi yer alır. Allah birçok âyette doğrudan kendisi veya elçilerinin ağzından öğüt verir ve Kur'an'ın bir öğüt kitabı olduğunu söyler: "Biz bu Kur'an'ı sana sıkıntı çekesin diye değil, ancak (Allah'ın azabından) korkacak kimselere bir nasihat/öğüt olsun diye indirdik" (Tâhâ 20/2-3). Hz. Muhammed de, "müslümanın, müslüman üzerindeki haklarından biri, yüzüne karşı nasihatte bulunması veya giyabında onun iyiliğini istemesi" olduğunu belirtmiş (Tirmizî, "Edeb", 1), özellikle kendisine nasihat edilmesini isteyen kimsenin talebine karşılık verilmesini emretmiştir (Buhârî, "Büyû", 68). Birçok âyet ve hadiste geçen bu buyruklardan dolayı İslam âlimlerinin ekserisi nasihati *farz-ı kifâye* (Çağrıncı, 2006: 409) olarak kabul etmişlerdir.

Nasihatnameler dinî ve ahlakî değerleri doğrudan veya dolaylı ya da kıssadan hisse yoluyla muhataplarına hatırlatan eğitici ve öğretici eserlerdir. Nasihatname yazarlarının çoğu eserlerini yazarken ya doğrudan çocukları veya bizzat kendi evlatlarını muhatap almışlardır. Bu tür eserlerin ders verme,